

KAI KURIE ŽINIŲ TAIKymo PRAKTINĖJE UŽKLASINĖJE MOKINIŲ VEIKLOJE KLAUSIMAI

A. GRABAUSKIENE

Pastaruoju metu, kai stengiamasi mokyklą priartinti prie gyvenimo, žinių taikymo klausimai vis dažniau keliami pedagogikos teorijoje bei sprendžiami mokymo-auklėjimo darbe. Tačiau ši problema dar toli gražu neišspręsta. Ilgą laiką žinių taikymas buvo suprantamas kaip priemonė, padedanti tvirtai ir sąmoningai įsisavinti žinias. Tai, be abejoj, teisingas, bet per siauras klausimo aiškinimas. Tik pastaruoju metu, visu aštrumu iškilus mokyklos ryšio su gyvenimu klausimui, žinių taikymo problema pradeda nagrinėti žymiai plačiau ir giliau¹. Į žinių taikymą imama žiūrėti kaip į vieną iš pagrindinių sąlygų, padedančių susieti mokymą su gyvenimu, paruošti mokinius praktinei veiklai. Reikia išmokyti mokinius naudotis žiniomis gyvenime, praktikoje, pasiekti, kad jos būtų gyvos, lanksčios, veiksmingos. Daugelis tyrimų parodė, kad žinių veiksmingumas, gyvumas pirmiausia priklauso nuo to, kaip organizuojamas mokymo procesas, kaip įsisavinamos žinios ir kaip jos praktiškai taikomos.

Kaip rodo pedagoginė praktika, maža yra išmokyti mokinį taikyti žinias vien tik mokymo procese. Labai dažnai pasitaiko, kad geras mokinys puikiai sugeba pritaikyti įgytas žinias pamokoje, bet netaiko jų savo kasdieniniame gyvenime, pvz., mokinys penketui rašo diktantus, o laiškuose daro gramatikos klaidų arba puikiai sprendžia aritmetikos pamokose uždavinius su sudėtingais apskaičiavimais, o gyvenime sunkiai orientuojasi, sprenddamas žymiai paprastesnius uždavinius.

Vadinasi, kad mokymo procese įgytos žinios taptų gyvenimiškos, negalima apsiriboti vien tik žinių taikymu mokymo procese. Reikia mokinius išmokyti taikyti žinias ir betarpiškai gyvenime.

Ilgą laiką stebint mokymo procesą ir nepamokinę mokinių veiklą, įsitikinta, kad juo sudėtingesnę gyvenimišką užduotį reikia mokiniui atlikti ir juo mažiau ji primena įprastus uždavinius, sprendžiamus pamokose, tuo rečiau mokinys naudojasi žiniomis, įgytomis mokymo procese. Čia mokomųjų žinių taikymą apsunkina nauja, gyvenimiška situacija. Mokinys, jei jis tam neparuoštas, dažnai nesugeba pamatyti ryšio tarp pamokų metu įgytų žinių ir gyvenimiškos, kasdieninės situacijos. Jam sunku perkelti žinias iš pamokos į gyvenimą. Sugebėjimas gyvenime naudotis išmoktomis žiniomis formuojasi palaipsniui, palengva nutrinant ribą tarp mokyklos ir

¹ Психология применения знаний к решению учебных задач, под. ред. Н. А. Менчинской, М., 1958, p. 16.

gyvenimo. Šiuo keliu turi vykti ir žinių įsisavinimas, ir užklasinės bei užmokyklinės mokinių veiklos organizavimas. Mokinį reikia mokyti ir pratinti naudotis žiniomis tiek mokykloje, tiek ir už jos sienų. Jau pats paprasčiausias žinių taikymas pamokoje reikalauja iš mokinio sugebėti operuoti atgamintomis žiniomis, jas pertvarkyti ir t. t. O tai turi įtakos tolesniam, sudėtingesniam žinių taikymui. Palaipsniui sprendžiant pamokoje vis sudėtingesnius uždavinius, reikalaujančius žinių taikymo, mokinys pratinamas vis daugiau ir savarankiškiau operuoti turimomis žiniomis, nustatyti vis naujus ir naujus ryšius tarp jų.

Vadinasi, žinių taikymas mokymo procese jau tam tikru laipsniu paruošia dirvą žinių taikymui gyvenime. Tačiau šito maža. Mokinys, visą laiką taikąs žinias tik mokymo procese, susiformuoja dinaminį stereotipą, kuris, palengvindamas žinių taikymą mokantis, tuo pačiu apsunkina žinių taikymą naujomis sąlygomis. Kaip pabrėžia I. Pavlovas, „veikiant išoriniams ir vidiniams dirgikliams, susiformavęs tam tikras jaudinimo ir slopinimo pasiskirstymas smegenų žievėje, esant vienodoms, pasikartojančioms sąlygoms, vis labiau stiprėja, pasireikšdamas lengviau ir automatiškiau. Tokiu būdu žievėje susidaro dinaminis stereotipas (sistemiškumas), kurio palaikymas reikalauja vis mažesnio nervinio darbo; stereotipas pasidaro nejudrus, dažnai sunkiai pakeičiamas, sunkiai paveikiamas naujos aplinkos, naujų dirgiklių“².

Toks stereotipas susidaro, jei mokiniai nemokomi taikyti žinių ir pamokose, ir gyvenime. Susiformuoja viena refleksų sistema mokomajai, kita — užklasinei ir užmokyklinei veiklai. Tai ir apsunkina mokiniui perkelti turimas žinias į naują aplinką, į naują situaciją.

Dėl to, mūsų nuomone, klaidinga manyti, kad pakanka išmokyti mokinius taikyti žinias mokymo procese, o šie savaime sugebės taikyti jas gyvenime. Tačiau taip pat neteisinga visą dėmesį sukonzentruoti tik į žinių taikymą gyvenime, tinkamai neįvertinant paruošiamojo žinių taikymo mokymo procese. Toks klausimo sprendimas nepašalintų iki šiol pasitaikančio mokymo atitrūkimo nuo gyvenimo. Tikslai traktuojant žinių taikymą, kaip vieningą procesą tiek mokyme, tiek gyvenime, galima nurodyti kelią, kuriuo žinios pereitų iš mokyklos į gyvenimą ir atvirkščiai.

Taigi priename išvadą, kad žinių taikymo procesas turi apimti tiek pamokinę, tiek ir nepamokinę mokinio veiklą. Kitaip sakant, jį turi sudaryti dvi glaudžiai susijusios pusės:

1) žinių taikymas mokymo procese, t. y. sprendžiant įvairius mokomuosius uždavinius;

2) žinių taikymas gyvenime, t. y. patenkinant mokinio poreikius ir interesus.

Šitos dvi žinių taikymo pusės viena kitą sąlygoja, ir abi vienodai svarbios, įgyvendinant mokymo ryšį su gyvenimu. Žinių taikymas mokymo procese, t. y. jų panaudojimas skirtingais atvejais, įvairiai jas siejant, sprendžiant įvairius uždavinius, padeda nugalėti inerciją veikti ir protauti šabloniškai, tuo pačiu paruošia dirvą aktyviam ir savarankiškam žinių taikymui gyvenime. Tačiau mokėti taikyti žinias mokymo procese dar nereiškia mokėti jas taikyti gyvenime. Ir tai suprantama. Juk visiškai skirtinga žinių taikymo logika mokymo procese ir gyvenime. Pirmuoju atveju žinių taikymas pajungtas gilesniam vieno ar kito dalyko įsisavinimui. Čia mokinių savarankiškumas labai ribotas ir didelį vaidmenį atlieka mokytojas. Pagrindinis mokinio tikslas — įsisavinti tai, ką pateikia mokytojas, atlikti duotą užduotį, žodžiu, įsigyti žinių.

² И. П. Павлов, Полное собрание сочинений, т. III, кн. 2, М.—Л., 1951, р. 333.

Gyvenime žinių taikymas skirtas sėkmingai įvykdyti visuomenines bei asmenines pareigas ir patenkinti interesus. Čia jau mokinys savarankiškai taiko įvairiausių mokomųjų dalykų žinias, sintetiškai jas jungdamas su savo gyvenimo patirtimi.

Jei pamokoje pagrindinis žinių taikymo uždavinys — įsisavinti tam tikrą žinių sistemą, tai gyvenime — geriau atlikti darbą, patenkinti savo interesus. Jei pamokoje darbui vadovauja ir jį organizuoja mokytojas, tai gyvenime mokinys veikia savarankiškai. Jei pamokoje mokinio veiklos motyvai išplaukia iš mokomųjų uždavinių, tai gyvenime jie daug platesni ir gilesni, priklauso nuo darbo turinio, tikslo ir t. t.

Žodžiu, žinių taikymas mokymo procese tiek savo uždaviniais, tiek mokinių veiklos motyvais, tiek darbo organizavimo forma yra skirtas įsisavinti gyvą, lanksčią, dinamišką žinių sistemą, o žinių taikymas gyvenime — tą žinių sistemą panaudoti gyvenimo reikmių bei interesų patenkinimui.

Visa tai yra lyg dvi visiškai skirtingos mokinio veiklos sferos. Jeigu mokiniui neparodysime, kad mokymasis ir gyvenimas yra tarp savęs susiję, jei nenurodysime tų kelių, kuriais žinios eina iš mokyklos į gyvenimą ir iš gyvenimo į mokyklą, tai mokinys nesupras žinių taikymo gyvenime reikšmės ir nemokės susieti šių dviejų gana skirtingų savo veiklos sferų (mokymosi ir gyvenimo). Vadinas, tarp pamokos ir gyvenimo turi būti kažkas tarpiško, tartum tiltas, padedąs mokiniui sujungti tas dvi puses. Tokiu tiltu, mūsų nuomone, ir turėtų būti užklasinė praktinė mokinių veikla, kuri jungtų elementus, artimus tiek mokymosi veiklai, tiek ir praktinei gyvenimo veiklai. Juk užklasinio darbo tikslas, iš vienos pusės, yra pagilinti ir išplėsti pamokų metu įgytas žinias, iš kitos pusės, — organizuoti mokinių gyvenimą, jų laisvalaikį. Taigi užklasinis darbas yra pajungtas mokomųjų uždavinių įgyvendinimui ir nukreiptas į mokinio gyvenimo poreikių bei interesų patenkinimą, jo veiklos organizavimą.

Jeigu užklasiniam darbe bus atkreiptas dėmesys į tas dvi ypatybes, jei mokiniai bus mokomi savarankiškai taikyti mokomąsias žinias, jei, taikant žinias, mokymo logika vis daugiau ir daugiau vietos užleis gyvenimo logikai, tai užklasinis darbas tikrai taps tiltu, siejančiu mokymą su gyvenimu.

Tačiau kaip iš pamokos į gyvenimą, taip ir iš pamokos į užklasinę veiklą žinios savaime nepereina. Reikia mokiniui padėti susieti pamokų metu įgytas žinias su užklasinė veikla, parodyti tų žinių įtaką ir reikšmę bet kuriam atliekamam užklasiniam darbui.

Šiame straipsnyje ir pabandysime parodyti kai kuriuos žinių bei įgūdžių taikymo užklasiniam darbe sunkumus, jų priežastis ir kelius jiems pašalinti.

Šiuo klausimu pateiktieji samprotavimai yra ilgų sistemingų stebėjimų bei eksperimentinio tyrimo rezultatas. Be abejo, čia mes negalime pateikti visos savo tyrimų metodikos bei rezultatų. Apsiribosime tik vienu eksperimentu, kurį sudarė šie etapai:

1) mokomojo ir užklasinio darbo stebėjimas ir jo organizavimas eksperimentuojamose klasėse;

2) mokslo metų pabaigoje su II klasės mokiniais organizavimas parodos tema „Ką mes sužinojome ir ko išmokome“;

3) su III klasės mokiniais paruošimas maketo „Žiema“.

Ties pirmuoju etapu ilgai nesustosime. Stebėjimų medžiagą mes panaudosime, analizuodami mokinių darbus: albumų paruošimą parodai,

maketo darymą. Stebėjimų tikslas — išaiškinti, kaip organizuojamas žinių įsisavinimas ir kaip jos taikomos mokymo procese ir užklasinėje veikloje. Ilgų stebėjimų metu mes nustatėme, kad daugelyje klasių mokomasis ir užklasinis darbas vyksta atsietai. Žinios, įgytos pamokose, beveik netaikomos užklasiniam darbe.

Vienoje klasėje buvo suorganizuota paroda ir stebėta, kaip mokiniai taiko pamokose įgytas žinias ir įgūdžius, ruošdami vieną iš parodos eksponatų — albumus.

Eksperimento aprašymas. Eksperimentuotojas (mokiniai jį seniai pažino) kalbėjosi su mokiniais apie tai, ką jie naujo sužinojo ir ką išmoko nuo to laiko, kai jis buvęs paskutinį kartą. Mokiniai papasakojo, ką jie skaitė, ką piešė, ką veikė rankų darbų pamokose ir t. t. Išklauses mokinius, eksperimentuotojas šitaip kreipėsi į juos:

— Kaip matau, jūs labai daug ką sužinojote ir išmokote. Aš su įdomumu klausiausi jūsų pasakojimų ir mielai pažiūrėčiau, ką jūs mokate dirbti. Manau, kad ne tik man, bet ir kitų klasių mokiniams būtų įdomu pasižiūrėti jūsų darbų. Pagalvokite, kaip būtų galima parodyti ir man, ir kitiems vaikams, ką jūs sužinojote ir išmokote.

Tokiu būdu mokiniams buvo iškelta praktiška užduotis, kurios įgyvendinimas reikalavo pritaikyti įgytas pamokose žinias. Mokiniai susimąstė, bet greitai nusprendė, kad reikia suorganizuoti parodą. Toliau kalbėjosi, kokią parodą suorganizuoti ir kaip tai padaryti. Atsirado įvairiausių pasiūlymų. Be kitų parodos eksponatų, nusprendė paruošti albumus apie tai, ką jie sužinojo skaitymo pamokose. Kadangi jie sužinojo labai daug, todėl albumus nusprendė daryti tik apie sodą ir daržą. Bet kaip tas žinias albume parodyti? Vėl daugybė pasiūlymų: aprašyti, nupiešti, įklijuoti į albumą daržovių bei vaisių paveikslėlius. Pagaliau susitarė, kad darys albumus apie daržoves, vaisius ir uogas. Viename albumo puslapyje priklijuos paveikslėlį, o kitame — aprašys paveikslėlyje esančios daržovės, vaisiaus ar uogos pagrindinius požymius. Net ir albumus mokiniai nusprendė pasidaryti patys. Į eksperimentuotojo klausimą, ar mokėsią, atsakė, kad tai esą labai paprasta, kad jie pamokose darę užrašų knygutės, albumėlius, žodynėlius, be to, jie matę daug padarytų albumų. Jie galvojo, kad šis darbas bus nesunkus.

Darbą sutarė pradėti kitą dieną. Visi kartu nutarė, kokie įrankiai ir kokios medžiagos bus reikalingos albumui padaryti: žirkklės, pieštukas, liniuotė, klijai, teptukas, popierius, kartonas viršeliams ir juostelė albumo lapams perrišti.

Kitą dieną kiekvienas mokinys (jų buvo šeši) gavo lapą popieriaus ir užduotį: apskaičiuoti, kiek ir kokio dydžio albumo lapų galima padaryti iš gautojo popieriaus.

Mokiniai susimąstė, bet neilgam. Greitai visi ėmėsi darbo, tik beveik kiekvienas skirtingai.

Sigitas K. matavo gautojo popieriaus lapo ilgį. Staiga sutiko netikėtą kliūtį — liniuotės ilgis tik 30 cm, o popierius — ilgesnis. Mokinys paklausė, ką daryti, kad liniuotė per trumpa. Eksperimentuotojas patarė pagalvoti. Juk pamokų metu ne kartą jam tekę matuoti daiktus, kurie būdavę ilgesni už liniuotę. Tačiau čia, naujoje, gyvenimiškoje aplinkoje pasimetė. Bet, negavęs iš niekur paramos, mokinys pagalvojo ir greit surado išeitį: pamatavo 30 cm, padėjo tašką ir matavo toliau. Ten dar 12 cm. Tada prie 30 cm pridėjo 12 cm ir sužinojo, kad popieriaus ilgis 42 cm. Visa tai dalijo pusiau ir surado, kad iš gautojo popieriaus galima padaryti 2 lapus po 21 cm ilgio. Plotį surado greičiau. Tada lengvai sužinojo, kad iš turimo popieriaus galima padaryti 4 lapus. Panašiu keliu ėjo ir Romas P.

Kitą kelią pasirinko Giedrė J. Ji iš pradžių perlenkė popierių pusiau ir išmatavo ilgį nuo sulenkimo linijos iki vieno krašto ir iki kito. Taip sužinojo albumo lapų ilgį.

Birutė B. ir Rimantas K. visai nematavo, o tik sulenkė popierių ir iš karto kirpo, net nepažymėję kirpimo linijos. Todėl nukirpo labai nelygiai, vingiuotai, dantytai. Daug gražesni, lygesni albumo lapų kraštai buvo Sigitas ir Romo, nes jie kirpo pagal nubrėžtą liniją.

Pagaliau visi lapai paruošti. Patikrinę liniuote jų ilgį ir plotį, įsitikino, kad beveik kiekvienas lapas skirtingo dydžio, nors popieriaus lapai buvo visiems duoti vienodi. Tuomet mokiniams buvo duotas papildomas uždavinys: visus lapus sulygtinti, padaryti 20 cm ilgio ir 15 cm pločio. Vėl prasidėjo darbas. Tačiau lapai tik sumažėjo, o dydis pasiliko skirtingas.

Kyla klausimas, kodėl nepasisekė darbas. Todėl, kad mokiniai blogai taikė matavimo, žymėjimo ir kirpimo žinias bei įgūdžius, įgytus rankų darbų pamokose. Kad šitas žinias ir įgūdžius mokiniai turėjo, įsitikinome, stebėdami jų darbą pamokose, vadovaujant mokytojui. Tačiau mokiniai beveik nebuvo mokomi ir pratinami tų žinių ir įgūdžių taikyti įvairioje mokymo ir užklasinėje veikloje. Jie nesugebėjo perkelti jų į naujas sąlygas, įjungti į naujas sistemas, nustatyti naujų ryšių. Todėl žinios ir įgūdžiai, sprendžiant palyginti sudėtingą gyvenimišką užduotį, mokinių netaikomi, o tai ir atsiliepė darbo kokybei, jo tikslumui. Priežastis — žinių ir įgūdžių inertškumas, nepaslinkumas.

Dar kita priežastis, kad mokiniams atrodo nebūtina taikyti matavimo, žymėjimo ir kirpimo žinias bei įgūdžius, įgytus pamokose. Jie žino, kad albumo lapą galima padaryti ir nelabai tiksliai išmatavus popierių bei ne visiškai lygiai jį apkirpus. Žinoma, tik tuomet lapas nebus toks gražus. Bet tai nesvarbu, protauja kai kurie mokiniai. Todėl jie ir nesistengė taikyti žinių ir įgūdžių, kad padarytų albumą estetiškesnį, gražesnį. Iš kur tokios mokinių pažiūros?

Pasirodo, kad tai viso mokomojo-auklėjamojo darbo rezultatas. Su šitos klasės mokiniais maža dirbama, norint išmokyti ir įpratinti juos matyti aplinkoje grožį ir kurti jį klasėje, mokykloje, gamtoje ir t. t. Vertinant atliktą darbą, taip pat nekreipiama arba labai maža kreipiama dėmesio į estetinę pusę, į atlikimo kruopštumą, svarumą, į papuošimą, skoningumą ir t. t. Dėl to ir užklasiniam darbe mokiniai nekreipia dėmesio į atliekamo darbo estetiką, nemoka susieti estetinę ir praktinę darbo pusę.

Trečia priežastis, trukdžiusi sėkmingai taikyti matavimo, žymėjimo ir kirpimo įgūdžius, darant albumą, tai staigus, neparuoštas perėjimas iš nesudėtingos veiklos mokymo procese į palyginti sudėtingą užklasinę praktinę veiklą. Mes matėme, kaip tie patys mokiniai pamokose sėkmingai taikė visus tuos įgūdžius, spręsdami tokias mokomasias užduotis, kaip sąsiuvinio, stalo ir kitų daiktų ilgio ir pločio matavimas, aritmetinių matavimo uždavinių sprendimas, popierinių maišelių darymas ir t. t. Be to, ir pati veikla, sprendžiant šias užduotis, buvo visai nesudėtinga.

Tačiau juo sudėtingesnė praktinė veikla, juo labiau ji skiriasi nuo mokymo proceso, tuo labiau žinių taikymas atsilieka nuo jų įsisavinimo.

Kuo tai paaiškinama? Pirmiausia, sudėtingesnė praktinė veikla reikalauja judresnių, paslankesnių žinių. Čia mokiniui tenka taikyti žinias iš labai įvairių sričių, susieti jas su daugeliu veiksmų. Šitoks darbas pavyksta ne iš karto. Žinios ir įgūdžiai tampa judrūs, paslankūs tik tada, kai jie taikomi, kai sudaromi vis nauji ir nauji ryšiai. Be to, kuo sudėtingesnė praktinė veikla, tuo daugiau reikalaujama apibendrinimo, sintezės. Todėl įvairios nereikšmingos detalės lieka nepastebėtos. Jos tampa lyg ir pasyviomis, užleisdamos vietą toms žinioms, kurias tuo metu mokiniui reikia panaudoti.

Tačiau jeigu žinios nėra pakankamai apibendrintos, tai, gavęs kokią nors užduotį, mokinys nesugeba atrinkti reikalingiausių iš jų bei nustatyti reikiamų ryšių. Jam trukdo įvairiausios smulkmenos. Toks mokinys turi daug žinių, bet nesugeba jų taikyti. Kuo labiau yra apibendrintos žinios, tuo lengviau jos pritaikomos ir kuo dažniau žinios taikomos, tuo greičiau ir lengviau jos apibendrinamos.

Vadinasi, norint, kad žinių įsisavinimas neatsilikytų nuo jų praktiško pritaikymo, reikia iš pradžių organizuoti žinių taikymą nesudėtingoje, paprasčioje veikloje. Palaipsniui pereinant nuo paprastos prie vis sudėtingesnės praktinės veiklos, žinios nejučiomis darys vis labiau apibendrintos, judrios, lanksčios, nes bus įjungiamos vis į naujas sistemas, naujus ryšius.

Tačiau, jei mokiniai žinias taikys tik pamokose, tik mokytojo vadovaujami, tai jie nesugebės tų žinių taikyti savarankiškai, gyvenimiškoje sąlygoje, kada jie peržengs mokojo dalyko ribas, kada darbą atliks ne dėl to, kad liepė mokytojas, o dėl to, kad jis yra jų poreikis, kad jiems įdomus. Užklasinėje veikloje mokiniai daugiausia veikia savarankiškai. Mokytojas tik pataria. Jei mokiniai tokiam žinių taikymui neparuošti palaipsniui, pradedant mokomąja ir pereinant į užklasinę veiklą, jei neišugdytas jų savarankiškumas, jeigu jų žinios nepaslankios, tai užklasiname darbe mokiniai jų netaikys. Tokiu atveju mokiniai arba eis „klaidų ir mėginimų“ keliu, arba naudosis žiniomis ir įgūdžiais (dažnai klaidingais), kuriuos įgijo gyvenime. Geriausiu atveju jie pritaikys vieno kurio nors mokojo dalyko žinias. Tačiau šito maža, juk užklasiname darbe reikia susieti žinias kelių mokomųjų dalykų. Štai kad ir darant albumus, mokiniams teko pritaikyti žinias ir įgūdžius, įgytus rankų darbų, aritmetikos, rašymo ir skaitymo pamokose. Mokiniai ne tik padarė pačius albumus, bet atrinko paveikslėlius, reikalingus albumui užpildyti, ir juose aprašė: spalvą, formą, dydį, skonį, kur auginama, kas ir dėl ko augina (taip buvo aprašyta paveikslėlyje pavaizduota daržovė, vaisius ar uoga).

Prieš pradėdami šį darbą, mes patikrinome, kiek kokių žinių mokiniai turi apie daržoves, vaisius, uogas. Spragos buvo visai nežymios. Dėl straipsnio apimties nepateiksime mokinių parodytų žinių santykio procentais. Tačiau galime drąsiai teigti, kad jos buvo daug geresnės, teisingesnės, negu tos, kurias mokiniai surašė albumuose. Ten mokiniai palyginti daug padarė tiek turinio (nurodydami daržovių, vaisių ir uogų požymius), tiek rašbos klaidų. Be to, darbą atliko labai netvarkingai (daug kur išteplojo, subraukė), nors ir žinojo, kad daro parodai.

Iš 33 aprašymų iš karto į albumą buvo galima klijuoti tik tris. Kituose arba buvo klaidų, arba įvairiausių sutepimų, išbraukimų. Lentelėje pateikiame procentinius duomenis, kur nurodoma, kiek ir kokių trūkumų buvo aprašymuose.

1 lentelė

Lit. Nr.	Klausimai	Turinio trūkumai			Rašbos trūkumai	
		neteisingi atsakymai	neapibrėžti atsakymai	ne į temą	rašbos klaidos	išbraukimai ir sutepimai
1	Spalva	12	-	—		
2	Forma	3	—	—		
3	Dydis	28	12	6	91	73
4	Skonis	16	48	6		
5	Kur auginama	—	—	—		
6	Kas ir dėl ko augina	—	—	—		

Kaip matyti iš lentelės, turinio atžvilgiu mokiniams sunkiausia buvo nustatyti dydį ir skonį. Palyginti didelis procentas mokinių į tuos klausimus atsakė neteisingai. Dar didesnis procentas buvo neapibrėžtų atsakymų (didelis, vidutiniškas, skanus ir t. t.). Tuos sunkumus, reikia manyti, sudarė tai, kad, nustatant požymius, reikėjo panaudoti žinias ne tik apie aprašomąjį, bet ir apie kitus objektus, juos palyginti, susieti arba priešingai, išskirti, pvz., nustatant dydį, reikėjo lyginti su kuo nors: ropę su svogūnu, buroką su ridikėliu ir t. t. Nustatant skonį, dažnai reikėjo sugebėti išskirti iš kokio nors paruošto valgiui patiekalo atskiros daržovės skonį. Todėl daugelis mokinių klaidingai nurodė burokų, agurkų, salotų skonį. Jie nesugebėdavo išskirti daržovės skonio iš viso patiekalo skonio, pvz., rašydavo, kad agurkas surus, salotos rūgščios ir t. t.

Tie trūkumai, taikant minėtas žinias, tai žinių inertiškumo, jų menko apibendrinimo rezultatas. Mokymo, žinių įsisavinimo procese nebuvo į tai atkreiptas reikiamas dėmesys. Žinias mokiniai įsisavino jų neapibendrinami, nelygindami, nejungdami į naujas sistemas. Todėl žinios liko pabiros, išsklaidytos. Atskirus požymius daugeliu atvejų mokiniai sugebėjo aprašyti teisingai, o kur reikėjo juos vienaip ar kitaip susieti arba išskirti, surasti sudėtinguose gyvenimo ryšiuose, patyrė nemaža sunkumų ir net padarė klaidų.

Kad mokiniai, taikydami žinias, nesugeba jų susieti, panaudoti reikiamą jų kiekį, mes pastebėjome, kai jie atrinkinėjo paveikslėlius albumams.

Prieš užpildydami albumus, mokiniai turėjo patys paskirstyti visus turimus paveikslėlius į dvi grupes: vienoje — daržovės, kitoje — vaisiai, uogos. Kiekvienam paveikslėliui reikėjo sugalvoti pavadinimą — atpažinti, kas jame pavaizduota. Čia mokiniai padarė daug klaidų, pvz., bruknes pavadino serbentais, spanguoles — vyšniomis, vynuoges — slyvomis ir t. t. Iš viso 15% mokinių suklydo, atpažindami daržoves, o 42% — uogas.

Tiek daug mokinių iš paveikslėlių neatpažino uogų dėl to, kad daugelis jų iš išorės yra labai panašios viena į kitą. Todėl mokinius, pažvelgęs tik į pačią uogą ir neatkreipęs dėmesio į kitus požymius (uogų išsidėstymą ant šakutės, lapus ir kt.), dažnai klaidingai atsakydavo. Tuo tarpu, jei mokinius, turėdamas atpažinti daiktą iš jo piešinio, neskubėtų duoti atsakymo, o atpažindamas pritaikytą visumą tam tikrų žinių, tai rezultatas būtų žymiai geresnis. Mokinio nesugebėjimas pritaikyti reikiamos žinių sistemos visumos iš dalies priklauso ir nuo to, kad nepakankamai išugdytas jo pastabumas ir mokėjimas susieti turimas žinias, vykdant naują užduotį.

Viena iš priežasčių, kuri trukdė sėkmingai taikyti žinias apie daržoves, vaisius ir uogas, buvo mokinių susižavėjimas pačiu veiksmu — albumo darymu. Jie skubėjo kuo greičiau padaryti albumą ir jį užpildyti: suklijuoti paveikslėlius ir aprašymus. Toks susižavėjimas darbo procesu atitraukė mokinių dėmesį nuo turinio, nors tada jie turėjo puikiai taikyti žinias ir įgūdžius, kurie buvo reikalingi šiam darbui atlikti, kaip erdvinis paveikslėlių išdėstymas, žymėjimas, klijavimas. Tačiau ir šitas žinias bei įgūdžius mokiniai taikė blogai. Beveik visi mokiniai netaikė nei žymėjimo, nei klijavimo žinių bei įgūdžių, įgytų rankų darbų pamokose. 55% mokinių visai nepažymėjo, kur reikia klijuoti paveikslėlį. Jie iš karto paveikslėlį tepė klijais ir iš akies dėjo ant albumo lapo vidurio. Jei kartais išeidavo ne visai tiesiai (o tai pasitaikydavo dažnai), bandydavo pataisyti. Bet jau per vėlu — paveikslėlį dar galima būdavo pakreipti, bet albumo lapas pasilikdavo nešvarus. Kai kurie iš akies, be jokių matavimų, dar neišteptą klijais paveikslėlį dėdavo ant albumo lapo, nustatydavo maždaug vietą ir pažymėdavo taškučius ties paveikslėlio kampais. Kai kurie bandydavo matuoti. Su liniuote ir pieštuku ieškodavo, kur klijuoti paveikslėlį, bet nesėkmingai. Panašus vaizdas ir klijuojant. Mokiniai puikiai žinojo, kaip reikia naudoti klijus, kaip

priklijuoti paveikslėlj, tačiau šitomis žiniomis bei įgūdžiais nesinaudojo. Daugelis teigė, kad jiems lengviau taip, kaip jie daro, o ne taip, kaip mokė mokykloje. Vadinas, įgūdžiai, įgyti gyvenime, trukdo įsitvirtinti naujoms žinioms, naujiems įgūdžiams. Seni ryšiai pasirodo yra tvirtesni. Ir „kuo gyvenimiškai artimesnis vaikui uždavinys, kuo dažniau jis susiduria su juo savo gyvenimo praktikoje, tuo sunkiau jam jį pergalvoti“³. Mokinys atgamina senus ryšius: sena aplinka iššaukia ir senas, gyvenimiškas žinias bei įgūdžius, o žinios ir įgūdžiai, įgyti mokantis, pasilieka nuošaly.

Be abejo, negalima teigti, kad visos žinios ir visi įgūdžiai, įgyti gyvenimo praktikoje, yra neteisingi. Didelė dalis mokinio gyvenimiškos patirties yra labai vertinga ir ją būtina panaudoti pamokose, perteikiant mokiniams naujas žinias; kitaip sakant, reikia organizuoti, sisteminti mokinio turimą patirtį, įjungiant ją į mokinio žinių sistemą, parodyti, kas mokinio įgytoje patirtyje yra teisinga ir kas klaidinga. Tada jau pamokoje bus užmegzti mokomosios medžiagos ryšiai su gyvenimo patirtimi. Visa tai palengvins praktinėje gyvenimo veikloje naudotis žiniomis, įgytomis pamokoje, ir teisingomis žiniomis, įgytomis gyvenimo patirtyje.

Taigi norint, kad praktinėje gyvenimo veikloje mokiniai naudotųsi mokomosiomis žiniomis ir įgūdžiais, reikia sistemingai dirbti:

1) perteikiant naujas žinias, plačiai remtis mokinių gyvenimiška patirtimi, parodyti turimos patirties ryšį su naujai įgyjamomis žiniomis, atskleisti patirtyje įgytų žinių bei įgūdžių klaidas ir joms priešpastatyti naujas, teisingas žinias, o teigiamą mokinio patirtį panaudoti naujai medžiagai pagilinti, pailustruoti ir t. t.;

2) naujas žinias bei įgūdžius labiau įtvirtinti ir apibendrinti, kad jie būtų paslankesni, lankstesni, lengvai perjungiami iš mokymo į užklasinę, o paskui į kasdieninę gyvenimišką veiklą;

3) mokiniai turi matyti naujų žinių ir įgūdžių pranašumą prieš anksčiau, gyvenimo patirtyje įgytas neteisingas žinias bei įgūdžius ir sugėbėti nustatyti ryšius tarp naujai įgytų ir gyvenimo patirtyje įsisavintų teisingų žinių bei įgūdžių;

4) palaipsniui įpratinti naudotis naujomis žiniomis bei įgūdžiais visur, kur tik galima;

5) ugdyti tokias mokinių savybes, kaip pastabumas, sumanumas, savarankiškumas ir t. t.

6) formuoti motyvus, skatinančius praktinę mokinių veiklą ir žinių bei įgūdžių taikymą joje.

Visa tai pasiekama tik ilgo ir sistemingo darbo dėka, įsisavinant ir taikant žinias bei įgūdžius tiek mokymo procese, tiek ir užklasiniam darbe. Apsiriboti tik pamokomis negalima dėl to, kad, perkeldami žinias iš pamokos į gyvenimą, mokiniai patenka į visiškai naujas sąlygas. Čia atnaujinami seni, gyvenimiški ryšiai, o visa, kas buvo įgyta pamokose, pasilieka nuošalyje, jei palaipsniui neįjunginama į gyvenimiškus ryšius. Tam laipsniškam perėjimui ir gali būti panaudotas užklasinis darbas, kur mokinys, vadovaujamas mokytojo, mokosi taikyti žinias gyvenime.

Tinkamas mokymo ir užklasinio darbo organizavimas, derinimas, įsisavinant ir taikant žinias, žodinio aiškinimo su parodymu ir veiksmu, palaipsniui vysto mokinių mintis, jų dėmesį, pastabumą. Mokiniai mokosi „susieti galvą su rankomis“, parodyti savo žinias bei įsitikinimus praktikoje, gyvenime, pradeda matyti žodžio ir veiksmo, žinių ir praktikos, žinių ir gyvenimo

³ А. И. Липкина, Абстрагирование учащимися свойств объектов неживой природы, Психология применения знаний к решению учебных задач, под ред. Н. А. Менчинской, М., 1958, р. 16.

ryšį. Iš pradžių paprastai duodama nesudėtingos praktinės užduotys, paaiškinama ir parodoma, kaip jas atlikti. Paskui užduotys palaipsniui sunkinamos — daugiau vietos skiriama mokinių savarankiškumui, o mokytojo žodžiui — kaskart vis mažiau. Toks darbas turi būti dirbamas sistemingai, metai iš metų. Jei to nebus ir mokinių ruošimas taikyti žinias gyvenime vyks tik viena kuria tema ar vienu mokomuoju dalyku, epizodiškai, tai mokinys neišmoks savarankiškai taikyti savo žinių naujose, skirtingose nuo mokymo darbo sąlygose. Šį teiginį suformulavome ilgalaikių stebėjimų metu ir patikrinome eksperimentu.

Su III klasės mokiniais buvo nutarta padaryti maketą „Žiema“. Eksperimentas buvo atliktas su dviem mokinių grupėmis. Turimos žinios bei įgūdžiai, reikalingi darant maketą, buvo maždaug vienodi. Viena grupė buvo iš III^a klasės, kur žinių taikymui ir mokinių savarankiškumo vystymui buvo skiriama labai maža dėmesio, kita — iš III^b klasės, kur sistemingai buvo vystomi mokinių sugebėjimai savarankiškai taikyti įgytas žinias už pamokos ribų.

Gamindami maketą, mokiniai turėjo pritaikyti žinias apie žiemą: žiemos peizažą, žaidimus, pramogas ir t. t., taip pat rankų darbų pamokose įgytas žinias bei įgūdžius: klijavimą, kirpimą, lipdymą, erdvinį išdėstymą.

III^a klasės mokiniai visiškai nieko nesugebėjo daryti savarankiškai, nevadovaujami eksperimentuotojo. Jie visą laiką klausdavo eksperimentuotoją: kaip pavaizduoti sniegą, iš ko padaryti kalną, kaip pritvirtinti „medžius“, kad jie stovėtų ir t. t. Jų maketų turinys buvo labai nesudėtingas: medžiai (iš mažyčių medžių šakučių), sniegas (iš vatos), kalnas (iš plastelino, padengto vata), slidininkas (iš plastelino). Tačiau, priminus ledą, pačiūžas, žiemojančius paukščius, tuojau jiems iškilo daugybė naujų idėjų. Jie pradėjo galvoti, kaip makete pavaizduoti upę, padengtą ledu. Žinoma, ir čia be eksperimentuotojo patarimų neapsiėjo — nesugalvojo, kaip pavaizduoti ledą. Bet žiemojančių paukščių bei žvėrių priminimas suteikė kur kas daugiau medžiagos maketo turiniui. Tuoj ant medžio atsirado didžiulis iš plastelino nulipdytas paukštis, net medžiotojas su šautuvu ir kiškis, prisiglaudęs prie medžio. Vienas mokinys nulipdė mešką ir paguldė ją po sniegu, žiemos guolį, nors ir labai norėjo, kad jo nulipdyta meška būtų visiems matyti.

Matome, kad mokiniai daug žino apie žiemą, bet jų žinios negyvos, nejudrios, nepaslankios. Jie nesugeba jomis savarankiškai naudotis, kol kas nors iš šalies neparodo, neprima. Tai dėl to, kad mokiniai nemokomi ir nepratinami naudotis žiniomis. Reikia mokinių išmokyti žinias pritaikyti, išaiškinti, kad darbą jis gali atlikti geriau, gražiau. Paskui jau ir pats mokinys ims ieškoti progų pritaikyti turimas žinias, stengsis įvairiai jas kombinuoti, derinti.

III^b klasės mokiniai šito jau išmokę: jie nuo pirmosios klasės pratinami visur naudotis žiniomis, taikyti jas pamokose ir už jų ribų. Jų žinios gyvos, judrios. Todėl šitos klasės maketas daug skyrėsi nuo III^a klasės maketo savo turiniu. Čia jau ne tik sniegas, medžiai, kalnas ir slidininkas, bet ir upė, padengta ledu, ir tiltas, ir čiuožėjas, ir kelias, ir ledinis kalnelis, ir t. t. Be to, mokiniai dirbo daug savarankiškiau. Kitokie buvo ir jų klausimai. Jeigu ten mokiniai vis klausė, kaip ir ką daryti, tai čia — ar galima taip, ar reikia kitaip daryti. Vadinasi, ten reikėjo nurodyti, nukreipti mokinių veiklą, duoti jiems mintį, o čia — arba patvirtinti paties mokinio pasirinktą kelią, arba jį paneigti, kad mokinys vėl imtų ieškoti naujo.

Kaip matome, III^b klasės mokiniai jau supranta žinių, mokėjimų bei įgūdžių vaidmenį darbe, moka juos taikyti savarankiškai. Tai ilgo paruošiamojo darbo rezultatas. Šios klasės mokiniai ne tik skaitė apie žiemą, bet ir stebėjo ją, piešė, rašė temą, straipsnelius į sienlaikraštį, išleido fotomon-

tažą „Žiema“. Be to, jie daug dirbo, taikydami žinias bei įgūdžius, įgytus įsisavinant kitas temas ir dalykus. Visuose tuose darbuose ypač buvo skatinama mokinių iniciatyva, išradingumas, vertinant darbą, kreipiamas dėmesys ne tik į jo turinį, bet ir į atlikimo kokybę. Visą tai, be abejo, turėjo įtakos, darant „Žiemos“ maketą. Mokiniai ir čia stengėsi įnešti ką nors naujo, darbą atlikti kruopščiai. Ir iš tikrųjų darbas nepaėjo be „išradimų“ Štai, užuot nulipdę slidininką vien tik iš plastelino, kaip iki šiol darydavo visiškai savarankiškai mokiniai panaudojo kartoną, kaspinėlį ir net medžių šakutes. Tiesa, tokių „išradimų“ nedaug. Bet juk ir nelengva sugalvoti. Tai parodo sugebėjimą kūrybiškai taikyti žinias apie medžiagų savybes: iš plastelino jie nulipdė patį slidininką, iš kartono — slides, iš šakučių padarė lazdas slidėms, o iš kaspinėlio — šaliką. „Išradimas“ buvo pagirtas, o darbu patirtis paskleista kitų mokinių tarpe.

Tokių „išradimų“ neteko pastebėti III^a klasėje. Ten mokiniai laukdavo nurodymų ir „iniciatyvą“ pareiškėdavo tik tada, jei nurodydavo eksperimentuotojas.

Norėdami nustatyti tokio skirtumo priežastis, mes atidžiai peržiūrėjome visą medžiagą, surinktą ilgą laiką stebint mokomąjį-auklėjamąjį darbą šiose klasėse. Čia iš karto išryškėjo dvi visiškai skirtingos darbo kryptys.

III^a klasėje mokiniai viską dirba griežtai vadovaujami mokytojo, jo nurodomi, beveik nepaliekama vietos mokinių savarankiškai minčiai ir veiksmui. Visą laiką tik ir girdėti mokytojo nurodymai: darykit taip, kaip parodysiu, atidžiai žiūrėkit, neskubėkit, be mano nurodymų nepradėkit ir t. t. Ir taip ne tik pamokose, bet ir už jų ribų, užklasiname darbe.

III^b klasėje taip pat jaučiamas griežtas mokytojo vadovavimas, bet kitokio pobūdžio. Čia jau nesuvedama viskas vien tik į nurodymus. Bet kuriame darbe, tiek pamokoje, tiek užklasinėje veikloje, visur išryškėja mokinių iniciatyva, savarankiškumas, kūrybingumas. Štai vienas iš tokių pavyzdžių. Rankų darbų pamokoje mokiniai gamino kaukes (akinius) naujametiniam karnavalui. Mokytoja nurodė, kaip gaminti kaukes, į ką reikia ypatingai atkreipti dėmesį, kurios dalys turi būtinai būti kiekvienoje kaukėje, nuo ko pradėti darbą. Gavę tokius nurodymus, mokiniai ėmėsi darbo. Visai savarankiškai jie sugalvojo papuošimus, papildymus ir t. t. Kai kurie mokiniai pritvirtino prie akinių nosį, ūsus, sugalvojo blakstienas ir t. t. Teisingus mokinių papildymus mokytoja pagyrė, rekomendavo ir kitiems, blogus — sustabdė, paaiškino mokiniui, kodėl jie netinkami. Jei mokiniui nesisekė, neišėjo taip, kaip turėtų būti, mokytoja padėjo jam surasti nesėkmės priežastis, priminė, kokias žinias ar įgūdžius jis pamiršo pritaikyti. Taip mokinsys palapsniui įpranta ne tik taikyti įgytas žinias bei įgūdžius, bet ir suprasti jų reikšmę bei įtaką atliekamo darbo kokybei. Kitą sykį jau jis pats bando ieškoti savo nesėkmės priežasčių.

Nuolat sistemingai dirbant, mokinsys pradeda savarankiškai taikyti savo žinias bei įgūdžius kaskart vis sudėtingesniuose darbuose.

Paprastai mokinsys žinias lengviau taiko pamokoje, negu užklasiname darbe ar gyvenimo praktikoje. Naujos aplinkybės, nauji veiklos motyvai, naujas darbo tikslas sunkina pritaikyti žinias, o ypač tas, kurios neturi tiesioginės įtakos darbo rezultatui, be kurių galima apsieiti. Pamokoje paprastai mokinsys pritaiko tas ar kitas žinias, vadovaujamas mokytojo, o užklasiname darbe — savarankiškai nusprendžia, kurias žinias bei įgūdžius taikyti. Mokinsys pasijus bejėgis, jei, įsisavinant žinias, nebuvo nustatyta „vienybė tarp abstraktaus, bendro ir konkretaus, atskiro“⁴, t. y. jei nebuvo sudaryti apibendrintų žinių ryšiai su ta ar kita konkrečia praktinės veiklos situacija.

⁴ Дидактика, перевод с немецкого, под ред. И. Н. Казанцева, М., 1959.

Tai ypač svarbu prisiminti, kalbant apie žinių taikymą pirmosiose klasėse, nes mažieji daugiausia mąsto konkrečiai. Praktinėje veikloje, konkrečioje situacijoje jie dažniausiai taiko tas žinias, kurios susijusios su veiksmu, su juos dominančia veikla, t. y. kurios susijusios su konkrečia jų gyvenimo patirtimi. Žinios, tolimesnės savo turiniu konkrečiai mokinio veiklai, taikomos blogiau. Tai patvirtina ir mūsų eksperimentas su maketais. Jeigu rašomajame darbe mokiniai labai gražiai aprašė žiemos peizažą, panaudodami daugybę epitetų, tai, darydami maketą, labai mažą dėmesio skyrė pavaizduoti žiemos peizažo grožiui. Beveik niekas neatvaizdavo šerkšno ant medžių bei spindinčių snieguolių ant laukų ir ledo. O juk galėjo tai padaryti. Bet jie labai kruopščiai atvaizdavo ledinius kalnelius, nuo kurių važinėjosi, slidininkus, čiuožėjus ir t. t. Tą patį randame ir piešiniuose, kuriuos jie piešė namuose, ir laiškuose, kuriuos rašė savo buvusiai mokytojai.

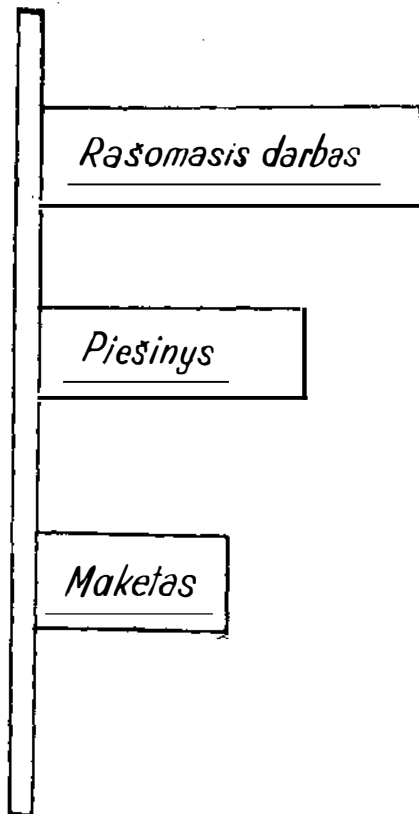
Vadinasi, rašomuosiuose, kur paruošiamojo darbo metu mokiniai buvo supažindinti su žiemos peizažu, jie tas žinias ir pritaikė. Visais kitais atvejais, kai mokiniai veikė savarankiškai, tos žinios liko nepritaikytos, jų vietą užėmė žinios, kurios buvo artimos mokinio interesams, jo konkrečioms gyvenimo sąlygoms, konkrečiai veiklai. Tos žinios iš esmės buvo įgytos pačiame gyvenime ir dėl to lengviau panaudojamos gyvenimiškoje aplinkoje.

Tačiau ir čia neapsieita be sunkumų. Nors ir su didele meile bei kruopštumu mokiniai stengėsi pavaizduoti įvairiausias jų žinomas žiemos pramogas, bet paaiškėjo, kad jie nedaug sugebėjo pritaikyti turimų žinių apie žiemą. Daug daugiau žinių apie tas pačias žiemos pramogas jie pritaikė piešiniuose ir rašomuosiuose darbuose. Koks pritaikytų žinių santykis kiekvienoje iš šių darbo rūšių, matyti iš mūsų pateiktos diagramos (žr. pav. 1).

Kaip matyti, daugiausia žinių apie žiemos pramogas pritaikyta rašomuosiuose darbuose, mažiau — piešiniuose, o dar mažiau — maketuose. Mes manome, kad tai galima paaiškinti keletu priežasčių:

- 1) būtinumu susieti taikomas žinias su įgūdžiais;
- 2) perėjimu į naujas situacijas, naujas sąlygas, naujas žinių taikymo formas;
- 3) pačios medžiagos, kurią mokinui tenka veikti, keisti, sudėtingumu.

Tačiau, kaip rodo mūsų tolesni tyrimai, šitoks santykis būdingas tik pirmajam žinių taikymo užklasiniame praktiniame darbe etapui. Juo dažniau praktiškai žinios bus taikomos užklasiniame darbe, juo dažniau mokiniams teks susieti turimas žinias su įgūdžiais įvairiausiose situacijose, įvairiausiose sąlygose, tuo labiau mūsų diagrama keisis į priešingą pusę. Juk rašomajame darbe mokinys išreiškia tik idėją, parodo savo žinias, o praktinėje veikloje, susiedamas žinias su įgūdžiais, jis keičia, pertvarko gyvenimą. Šiuo atveju (gamindamas ma-

1 pav.

ketą) jis iš šakučių, vatos, plastelino sukuria medžius, sniegą, įvairiausias figūras ir t. t. Kol kas šiai kūrybinei veiklai trukdo įgūdžiai, nes jie lėčiau formuojasi, negu žinios. Pašalinus šią kliūtį, kūrybiniame darbe mokiniai galės pritaikyti žymiai daugiau žinių, negu paprastame rašomajame. Juo įgūdžių įsisavinimas mažiau atsiliks nuo žinių įsisavinimo, tuo labiau jie atitiks vienas kitą ir tuo sėkmingiau galės būti taikomos žinios mokinių praktiniame darbe, gyvenime.

Kita mūsų nurodyta priežastis, trukdžiusi sėkmingai pritaikyti žinias, gaminant maketą, yra žinių perkėlimas į naują situaciją, nauja jų pritaikymo forma. Rašomasis darbas yra mokiniams įprasta žinių taikymo forma. Piešimas — jau sudėtingesnis dalykas. Grafiškai išreikšti savo mintis mokiniai mažiau įpratę. Maketas yra ir nauja, neįprasta minčių išreiškimo forma, ir nauja situacija. Tai jau ne pamoka, o gyvenimiška mokinio veikla, atitinkanti jo interesus, jo siekimus. Ir štai mokiny, staiga patekęs į tokią situaciją, į naujas neįprastas sąlygas, pasimeta, visiškai atitrūksta nuo pamokų ir negali surasti ryšių tarp žinių, įgytų pamokose, ir žinių, įgytų ankstesnėje gyvenimo patirtyje. Tai sunkina pritaikyti turimas žinias, bet vis tiktai yra laikinas reiškinys. Taikant su mokiniais žinias įvairiausiose sąlygose, įvairiose praktinės veiklos srityse, pasiekama, kad gyvenime, praktinėje veikloje žinios taikomos kaskart pilniau ir geriau.

Trečia priežastis, trukdanti taikyti žinias neįprastoje praktinėje veikloje, — naudojamos medžiagos sudėtingumas. Rašomuosiuose darbuose mokiniai naudoja tik žodį, piešiniuose — grafiką, maketuose tenka nugalėti labai įvairios medžiagos pasipriešinimą, kuri nenori paklusti dar nesutvirtėjusiems įgūdžiams. Bet ir ši priežastis nugalima, tik reikia atlikti didelį darbą — įtvirtinti įgūdžius ir susieti, praktiškai taikant žinias, žodį, vaizdą ir veiksmą (aprašymas, piešinys, maketas). Tai pasiekama pratybų keliu. Be praktikos negalima išmokti žodį paversti vaizdu, negalima įsivinti įvairiausių medžiagų savybių, kurių nepažinus neįmanoma nugalėti pasipriešinimo, praktiškai su jomis dirbant, pertvarkant, kuriant iš jų ką nors nauja.

Vadinasi, žinių pritaikymui užklasinėje praktinėje veikloje yra didelės galimybės. Kad tos galimybės virstų tikrove, reikia nugalėti nemaža kliučių bei sunkumų. Iš viso to, kas čia buvo išdėstyta, seka išvada, kad pagrindiniai sunkumai, trukdą sėkmingai taikyti žinias užklasinėje praktinėje veikloje, yra šie:

1. Būtinumas taikyti ne tik žinias, bet ir įgūdžius. Įgūdžiai formuojasi lėčiau, negu žinios, ir atsiranda laikinas jų neatitikimas. Jis ir trukdo sėkmingai taikyti žinias ir įgūdžius, sprendžiant praktišką užduotį.

2. Užklasinio darbo sąlygų artimumas gyvenimo sąlygoms tiek savo forma, tiek turiniu, tiek veiklos motyvais. Dėl tos priežasties žinios ir įgūdžiai, įgyti mokymo sąlygomis, kai kada išstumiami neretai klaidingų žinių bei įgūdžių, įgytų gyvenime.

3. Užklasinio darbo sudėtingumas tiek taikomų žinių kiekiu, tiek panaudojamos medžiagos gausumu ir įvairumu, tiek darbo formų naujumu.

4. Reikalingumas didesnio savarankiškumo, iniciatyvos, kūrybiškumo, negu mokymo veikloje, ir didesnio sugebėjimo susieti abstraktų, bendrą su konkrečiu, atskiru.

Tie sunkumai įveikiami ne iš karto, o ilgai, sistemingai dirbant, kada palaipsniui yra griauinama siena, stovinti tarp pamokos ir užklasinio darbo, tarp mokyklos ir gyvenimo. Ta siena bus sugriauta tada, kai mokiny supras pamokose įgytų žinių bei įgūdžių reikšmę gyvenime, jų įtaką darbui, kai įgytos žinios ir įgūdžiai bus pakankamai tvirti ir judrūs, kai jų vys-

tymasis atitiks žinių vystymąsi, kai mokinys sugebės savarankiškai operuoti savo žiniomis ir įgūdžiais įvairiausiose situacijose.

Tai ilgo, sistemingo darbo rezultatas. Vienas iš efektyvių to darbo keičiųjų — žinių ir įgūdžių taikymo pratybos. Tik šios pratybos turi iš esmės skirtis nuo naudojamų mokymo procese. Jos turi būti gyvenimiškos. Jau straipsnio pradžioje pabrėžėme, kad žinių taikymo logika mokyme ir gyvenime visiškai skirtinga. Kadangi mūsų analizuojamoji užklasinė mokinių veikla labai artima jų gyvenimiškai veiklai, tai ir žinių taikymo pratybos joje turi išsaugoti, išlaikyti tą gyvenimo logiką. Pratybų metu mokinys turi jausti, kad atlieka gyvenimišką užduotį. Priešingu atveju pratybos savo tikslu nepasieks.

VVPI Pedagogikos katedra

Įteikta 1961 m. balandžio mėn.

LITERATURA

1. Иванов С. В. Уроки применения полученных знаний на практике, Памятка учителю, Воронеж, 1951.
2. Терехин М. Н. Применение знаний в процессе сознательного их усвоения (Диссертация), 1952.
3. Психология применения знаний к решению учебных задач, под. ред. Н. А. Менчинской, М., 1958.
4. Павлов И. П. Полное собрание сочинений, т. III, кн. 2, изд. второе, М.—Л., 1951.
5. Богоявленский Д. Н., Менчинская Н. А. Психология усвоения знаний в школе, М., 1959.
6. Дидактика, перевод с немецкого, под. ред. И. Н. Казанцева, М., 1959.

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ ЗНАНИЙ В ПРАКТИЧЕСКОЙ ВНЕКЛАССНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

А. ГРАБАУСКЕНЕ

Резюме

В данной статье ставятся вопросы практического применения знаний и навыков во внеклассной деятельности учащихся. Этот вопрос до сих пор слабо решается как в педагогической теории, так и в школьной практике.

Практическое применение знаний и навыков во внеклассной работе мы рассматриваем как мостик, помогающий связать обучение с жизнью, перейти от применения знаний в учебной деятельности к их применению в жизни.

В статье показано, что учащиеся испытывают большие затруднения не только при переносе знаний и навыков из школы в жизнь, но и с урока во внеклассную работу.

Эти затруднения в основном связаны с тем, что внеклассная практическая деятельность учеников очень близка к жизненной деятельности как по своим условиям, задачам, форме, так и по сложности, многообразию применяемых знаний и навыков. Поэтому логика применения знаний во внеклассной работе более близка к логике применения знаний в жизни. А логика применения знаний в жизни совершенно отличается от логики применения знаний в учебной деятельности. Ученик, умеющий хорошо применять знания на уроках, в учебных целях, трудно справляется с применением этих же знаний во внеклассной практической работе. Это объясняется тем, что перед учениками возникают здесь новые жизненные задачи, актуализируются жизненные знания, жизненные связи,

а учебные остаются в стороне. Ученику приходится действовать, оперировать своими знаниями более самостоятельно, без руководства учителя. Кроме того, применение знаний во внеклассной деятельности обязательно требует и применения множества навыков, а развитие навыков по времени, как правило, отстает от развития знаний.

Для преодоления этих затруднений необходимо в течение длительного времени вести с учениками систематическую работу по применению знаний и навыков не только в учебной, но и во внеклассной практической деятельности.

В процессе такого применения знаний и навыков у учащихся вырабатываются новые жизненные мотивы их применения, а сами знания и навыки становятся более прочными и подвижными, деятельность учащихся приобретает более самостоятельный и творческий характер. Ученики начинают видеть возможность и понимать значение применения учебных знаний и навыков в решении жизненных задач. Все это и создает возможность успешного применения полученных знаний в жизни.
